

УДК 336.221.26

Сирветник-Царій В. В.

Вінницький інститут конструювання одягу і підприємництва

ПОДАТКОВІ ПЕРЕШКОДИ РОЗВИТКУ ПІДПРИЄМНИЦТВА В УКРАЇНІ

Досліджено проблеми оподаткування підприємництва в Україні. Визначено, що, незважаючи на проведені реформи, складність оподаткування бізнесу полягає в необхідності витрачання значного часу та ресурсів для нарахування та сплати податків. Запропоновано основні шляхи спрощення оподаткування з метою стимулювання розвитку підприємництва.

Ключові слова: підприємництво, оподаткування, адміністрування, податки, податкове законодавство.

Постановка проблеми. Стратегічний аналіз функціонування та розвитку вітчизняних підприємств відображає існування перешкод та проблем, особливо ззовні. Кризовий стан економіки держави, посилений воєнно-політичним конфліктом на сході країни, формує загальне несприятливе зовнішнє середовище функціонування підприємств. На цьому фоні розвиток підприємництва стає можливий лише за створення державного сприяння. Разом із тим одна з основних дотичних точок співпраці держави та підприємств – оподаткування – не лише не сприяє розвитку бізнесу, але й створює певні перешкоди для їх функціонування.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженням питань та проблем оподаткування в Україні займаються такі вітчизняні вчені, як Авер'янов В.Б., Атаманчук Г.В., Волков Ю.О., Бакерська Д.А., Біла Л.Р., Васильєв А.С., Гладун З.С., Воронова Л.К., Калюжний Р.А., Кузьменко О.В., Нечай Н.В., Попович В.М., Тищенко М.М., Шкарук В.К. та ін. Реформування та оптимізація податкової системи є постійним доробком вітчизняного уряду.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Проте невирішеними залишаються проблеми високого податкового навантаження, складного податкового адміністрування, що служить дестимулятором розвитку підприємництва в Україні.

Мета статті полягає у глибинному дослідженні характеру проблем оподаткування та причин їх виникнення з метою визначення шляхів податкового стимулювання розвитку підприємництва в Україні.

Виклад основного матеріалу дослідження. Останнім часом в Україні проведено чимало реформ у сфері оподаткування, обліку та звітності. Насамперед варто зазначити законодавче врегулювання податкових відносин шляхом прийняття в 2008 р. Податкового кодексу України. Крім того, реформи торкнулись кількості податків – їх число скоротилось з 22 до дев'яти, залишаючи податок на прибуток, податок на доходи фізичних осіб, податок на додану вартість, акцизний податок, екологічний податок, рентну плату, мито, а також місцеві податки: податок на майно та єдиний податок. Хоча деякі податки не скасовано повністю, а лише трансформовано за принципом «два в одному», знизилось податкове навантаження на дохід підприємств, з одного боку, і на доходи фізичних осіб, у тому числі зарплати, з іншого. Торкнулись реформи й адміністрування податків, що не лише спростило роботу підприємствам та їх бухгалтерам, але й відзначено світовим співтовариством як суттєве досягнення в напрямі спрощення ведення бізнесу. Зокрема, запроваджено систему електронної задачі звітності, повною мірою адміністру-

вання ПДВ – усі податкові накладні реєструються в Єдиному реєстрі податкових накладних, що дає змогу автоматично визначати суму податку за відсутності інших документів. Це задекларувало можливість автоматичного бюджетного відшкодування ПДВ за даними того ж таки Реєстру.

Разом із тим проведення реформ не забезпечило створення ідеальної моделі податкової системи, яка б враховувала інтереси платників, забезпечувала надходження до бюджету та стимулювала розвиток підприємництва в країні. Проведене Світовим банком дослідження Doing business відображає зростання перешкод зі сторони оподаткування для здійснення підприємницької діяльності в Україні на 2016 р. Тобто в загальному рейтингу легкості ведення бізнесу прогноз сприятливості оподаткування знизився на одне місце. Таким чином, Україна опинилась на 107-му місці з-поміж 189 досліджуваних країн за показником оподаткування [1].

Ретельне вивчення критеріїв дослідження оподаткування в Doing business (табл. 1) показує, що кількість здійснюваних податкових платежів вітчизняними підприємствами в 2016 р. становить п'ять, що є меншим, ніж у країнах Європи та Центральної Азії, які здійснюють 19,2 таких платежів. Також відносно низьким є розмір оподаткування прибутку (9,0%), який відображає відсоток сплачених коштів із комерційного прибутку підприємств, та розмір інших податків (0,1% проти 3,1% в країнах Європи та Центральної Азії). Разом із тим найбільшими проблемами для бізнесу залишається кількість часу, необхідного вітчизняним підприємцям для нарахування та сплати податків – 350 год. на рік, що також відображає адміністративний тягар підприємств та високе податкове навантаження, яке становить 52,2% комерційного прибутку підприємств.

Складність оподаткування підприємництва в Україні організаційного характеру криється в необхідності витрачання значного часу на здійснення обліку, нарахування та сплату податків, проходження перевірок, здачу звітів, відвідання податкових органів. Попри значні витрати часу вітчизняні підприємці стикаються зі складністю, іноді неоднозначністю трактування податкового законодавства. Відтак, навіть найдрібніший бізнес потребує послуг бухгалтера, вимагає наявності особливих знань бухгалтерського та податкового обліку. Супровід податкового обліку різного роду спеціальним програмним забезпеченням (для здійснення обліку, для реєстрації податкових накладних, для передачі звітності, забезпечення можливості використання правових та консалтингових баз даних, придбання спеціалізованої літератури, бланків форм обліку і звітності, участь у семінарах, придбання та технічне обслуговування реєстраторів розрахункових операцій), по суті, є додатко-

Таблиця 1
Індикатори оцінки оподаткування в Україні
в 2016 р. (за даними Doing business)

Індикатор	Україна	Європа і Центральна Азія	ОЕСР
Платежі (кількість на рік)	5.0	19.2	11.1
Час (години на рік)	350.0	232.7	176.6
Загальна податкова ставка (% від прибутку)	52.2	34.8	41.2
– податки на прибуток (% від прибутку)	9.0	10.8	14.9
– зарплатні податки і відрахування (% від прибутку)	43.1	20.4	24.1
– інші податки (% від прибутку)	0.1	3.1	1.7

Джерело: складено за даними [1]

вими витратами, пов'язаними з оподаткуванням діяльності підприємства. Варто зазначити, що в країні не існує жодної програми та електронного ресурсу, через який безкоштовно і безперервно можна було б здати всі форми податкових звітів. Навіть програма, створена Державною податковою адміністрацією, використовується її правонаступником (так звана «Податкова звітність»), не передбачає можливості формування всіх без винятку форм податкової звітності, проте передбачає необхідність її постійного оновлення. Комерційні програми, декларуючи можливість подачі того чи іншого звіту безкоштовно, насправді формують перешкоди для безкоштовної здачі звітів. Нерідкими є випадки існування проблем під час безкоштовної передачі звітності засобами електронного зв'язку та їх (проблем) зникнення за придбання права на використання програми.

Таким чином, вартість дотримання податкового законодавства в Україні стала важким тягарем для підприємництва, особливо для суб'єктів малого бізнесу. Консультанти Групи Світового банку такі витрати порівняли «з додатковим податком, який шкодить їхній конкурентоспроможності і на внутрішньому, і на світовому ринках. Малі підприємства опинилися в невідгідному конкурентному становищі порівняно з великими корпораціями навіть на внутрішньому ринку країни, що не сприяє залученню інвестицій і може бути певною перешкодою для створення нових малих і середніх підприємств» [2, с. 18]. Все це стимулює збільшення тіншового сектору економіки, ухилення від оподаткування, зменшення податкових надходжень та зниження підприємництва в Україні.

Проте податковий тиск – не єдина причина ухилення від податків. Масовому ухиленню від податків сприяє також недосконалість законодавчої бази, безкарність порушення законів і слабкість контролю їх виконання. Підприємці керуються не абстрактними порівняннями переваг та втрат суспільства від запровадження того чи іншого податку, а цілком конкретними оцінками ризику: наскільки сума податкових вилучень вища, ніж санкції ухилення від оподаткування. В Україні як податки, так і витрати на виконання податкового законодавства є високими, що створює певні переваги для ухилення від сплати податків. Водночас імовірність виявлення фактів ухилення є невеликою, що за наявності корупції дає змогу порушникам відкупитися від покарання навіть у разі виявлення. Таким чином, вигоди від ухилення від

сплати податків набагато перевищують витрати, пов'язані з ухиленням, тому більшість підприємців віддає перевагу ухиленню від податків або їх мінімізації, скориставшись слабкими місцями і протиріччями в податковому законодавстві, та техніці стягнення податків.

Податкові пільги залишаються складним питанням. Окрім значного скорочення податкової бази, пільги створюють додаткові можливості для ухилення від сплати податків. Сумнівним залишається дотримання принципу соціальної справедливості під час надання податкових пільг. Пригнічуючи підприємства високими податками, держава одночасно намагається підтримати хоча б частину з них за допомогою податкових пільг. Але це тільки погіршує економічну ситуацію. По-перше, пільги надаються окремим підприємствам і організаціям поза системою державних пріоритетів, вони викривляють умови конкуренції на внутрішньому ринку. Надання пільг одним означає необхідність збільшення податкового навантаження на інші підприємства. Пільги спотворюють мотивацію керівників підприємств-пільговиків шляхом їх переорієнтації з необхідності підвищення ефективності роботи підприємств на встановлення «особливих» відносин з органами влади. По-друге, пільги часто призводять не до тих результатів, досягнення яких передбачалося під час їх запровадження, сприяють розвитку тіншової економіки, створюють основу для корупції, дають змогу пільговикам надавати послуги з виведення з-під оподаткування всіх бажаючих шляхом укладення фіктивних угод. Тобто надання податкових пільг стає одним із засобів ухилення від сплати податків. У результаті одні підприємства на «законних» підставах (маючи пільги) ухиляються від податків, інші роками накопичують недоїмки, а сумнінні платники виявляються неконкурентоспроможними і залишають ринок або теж починають ухилятися від податків. Широкі масштаби надання пільг призводять до значного недобору податків. За даними Державної податкової адміністрації України, втрати бюджету від наданих пільг більше ніж удвічі перевищують обсяг податкових надходжень.

Проблемним питанням у сфері оподаткування стали часті зміни податкового законодавства. З часу прийняття в 2008 р. Податкового кодексу України до нього внесено 98 поправок, змін і доповнень. І досить часто вони вносили кардинальні зміни в податкове законодавство, підходи до нарахування та сплати податків. Іноді методи нарахування, сплати податків, форми податкової звітності, бюджетні рахунки для сплати податків, тощо змінюються в період, коли триває подача звітності. Це зумовлює виникнення ситуацій, коли звіт не приймається через раптову зміну форми, коли одні підприємства здали за однією формою, інші вже повинні здавати за новою. Це викликає необхідність переформування звіту, вивчення нових форм звітності, стимулює стресові для бухгалтерів та підприємців ситуації. Таким чином, нестабільне податкове законодавство відлякує інвестора.

Ще однією з основних проблем оподаткування є «побічний ефект» від запровадження адміністрування ПДВ. Платникам податку на додану вартість автоматично відкриваються рахунки в банку, який визначається Кабміном. Центральний орган виконавчої влади, що забезпечує реалізацію податкової та митної політики, надсилає в такий банк реєстр платників податків, яким необхідно

відкрити рахунки. «Надходження такого рахунку складають:

1) із власного поточного рахунку платника, у сумах, необхідних для збільшення розміру суми, на яку платник має право видати податкові накладні;

2) із власного поточного рахунку платника, у сумах, недостатніх для сплати в бюджет узгоджених податкових зобов'язань із цього податку;

3) із власного поточного рахунку платника, у сумі податку, отриманого від покупців під час проведення операцій із продажу товарів/послуг за готівкові кошти або під час проведення бартерних (товарообмінних) операцій;

4) із власного поточного рахунку платника, у сумі податку, нарахованого платником за результатами проведення операцій, передбачених пунктом 198.5 статті 198 цього Кодексу» [3].

Згідно з чинним законодавством, нарахування ПДВ за будь-якими операціями здійснюється «за першою подією», тобто з урахуванням того, що раніше відбулось: відвантаження чи оплата товарів (робіт, послуг). Відповідно, якщо першою подією є відвантаження товару, то оплата за нього, згідно з угодою, може здійснюватись значно пізніше, в окреслені договором терміни. У такому випадку ПДВ постачальнику може бути виплачене пізніше у складі вартості товару. Дані зміни Податкового кодексу передбачають перерахування ПДВ «живими коштами» одразу, незважаючи на те, було перерахування коштів від покупця чи здійснено тільки поставку товарів (робіт, послуг). Таким чином, якщо у покупця на сьогоднішній день немає грошових коштів (навіть у розмірі ПДВ), то отримати від постачальника товар він вже не зможе. Необхідність сплати ПДВ на спеціальні фонди в момент виникнення податкового зобов'язання суперечить нормам господарського законодавства і вимагає ретельного підбору покупців, тим самим підриваючи можливість чесної конкурентної боротьби між підприємствами у виборі постачальника.

Глобальною проблемою оподаткування є питання «єдиного податку». З моменту її запровадження, з 1998 р., теоретиками і практиками оподаткування жваво обговорюються недоліки спрощеної системи оподаткування. Серед них виділяють: дестимулюючу роль такої системи оподаткування щодо розвитку малого підприємництва, що зумовлено обмеженням обсягу отриманого доходу для застосування спрощеної системи; низьку фіскальну ефективність та існування можливостей для ухиляння від сплати податків. Останнє особливо гостро турбує світове співтовариство і зумовлює встановлення вимог щодо відміни спрощеної системи оподаткування, обліку та звітності для юридичних осіб із метою подолання корупції в країні. «Попри досить серйозні аргументи проти самого інституту спрощеної системи оподаткування, обліку та звітності його ліквідація не є ефективним рішенням. Спрощена система оподаткування в Україні має важливе соціальне значення. Лише офіційно сумарна чисельність фізичних осіб – підприємців та найнятих ними працівників становить 2,5 млн. осіб. Очевидно, що жодна галузь економіки не зможе адсорбувати таку кількість робочої сили. Крім того, багато видів діяльності, що здійснюються даним сегментом бізнесу, можуть бути рентабельними лише за наявності спрощеної системи оподаткування. Необхідно також врахувати, що скасування спрощеної системи не означатиме автоматичний перехід відповідної кількості суб'єктів підприєм-

ницької діяльності на загальну систему оподаткування. Навпаки, наслідком такого рішення стане перехід у тінь значної частини малого бізнесу, що зменшить навіть наявні надходження до бюджету. В умовах кризи, наявності вільних ніш, де саме малий бізнес є ефективним, доцільним бачиться створення більш лояльних умов для його розвитку. Урядовий варіант реформи спрощеної системи оподаткування, зафіксований у проекті Податкового кодексу, виявився надмірно асиметричним у питанні співвідношення нових обмежень і можливостей для бізнесу. За формального збереження даного податкового режиму уряд створив обмеження, які роблять його недоступним і нецікавим для підприємців, що займаються середнім бізнесом. Очевидно, що уряд в умовах кризи керувався передусім фіскальним пріоритетом» [4], що суперечить стимулюванню розвитку підприємства. Більше того, наміри усунути спрощену систему зумовили загрозу безробіття 2,5 млн. осіб та викликали суттєве соціальне збурення.

Висновки. Всі окреслені проблеми податкового характеру вимагають їх вирішення на користь стимулювання розвитку підприємництва і, відповідно, розвитку економіки країни.

Насамперед, як показує досвід провідних країн світу, реформування податкової системи повинно бути направлено на формування можливостей для скорочення витрат часу та фінансів для ведення бухгалтерського та податкового обліку. Доцільно удосконалити існуючу державну програму «Податкова звітність» шляхом запровадження в ній усіх форм звітності та закріпити це створенням безпечніших можливостей роботи програми.

Проблему частотої зміни податкового законодавства також варто врегулювати з метою стимулювання залучення інвестицій у вітчизняну економіку, приваблення іноземного інвестора формуванням стабільного податкового законодавства.

Доцільно дещо спростити адміністрування ПДВ шляхом зміни норми сплати внесків на спеціальний рахунок під час виникнення першої події. Доцільно передбачити норму наявності коштів у покупця на момент здійснення операції та «прив'язати» сплату коштів до факту розрахунку з постачальником за товари (роботи, послуги) незалежно від дати постачання.

Необхідність стимулювання розвитку малого бізнесу за існування згаданих вище негативних явищ потребує досить обережного підходу до реформування спрощеної системи оподаткування, обліку та звітності. У процесі реформування цієї системи необхідно запровадити низку обмежень для бізнесу, але надати йому нові можливості, що зможуть компенсувати негативний ефект. Для досягнення компромісу між інтересами держави і підприємництва необхідно: збільшити граничний термін доходу шляхом прив'язки його до мінімальної заробітної плати. Це дасть змогу зі зростанням соціальних стандартів збільшувати можливості для підприємницької діяльності.

Доцільно «зменшити коло платників податку, що дасть змогу зменшити обсяги мінімізації оподаткування. Доцільно розширити перелік видів діяльності, на які не поширюється спрощена система оподаткування, з метою ліквідації схем мінімізації податкових платежів «надприбутковими» суб'єктами малого підприємництва. Зокрема, спрощена система оподаткування не повинна поширюватися на діяльність, пов'язану з організацією торгівлі та наданням послуг (оренди) зі створення належних умов для здійснення торгівлі

фізичними або юридичними особами. Це дасть змогу ліквідувати одну з найпоширеніших схем мінімізації оподаткування» [4].

Відтак, доцільно посилити відповідальність щодо ухиляння від сплати податків шляхом мінімізації доходів під час застосування спрощеної системи оподаткування, обліку та звітності.

Подальші дослідження теоретичного характеру щодо проблем оподаткування повинні від-

буватись у напрямі обґрунтування ефективності вітчизняної податкової системи щодо стимулювання залучення інвестиції та визначенні дієвих заходів подолання корупції, пов'язаною з нарахуванням та сплатою податків. У практичному аспекті необхідно визначити оптимальне програмне забезпечення та його інформаційно-технічний супровід для ведення податкового обліку.

Список літератури:

1. Doing business: Going Beyond Efficiency [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.doingbusiness.org/>
2. Вартість дотримання податкового законодавства в Україні [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.svb.org.ua/sites/default/files/International_Finance_Corporation_Vartist_dotrimannya_podatkovogo_zakonodavstva.pdf
3. Вінниченко А. Зміни в адмініструванні ПДВ: правовий аналіз / А. Вінниченко // Закон і бізнес [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zib.com.ua/ua/98912-zmini_v_administruvanni_pdv_pravoviy_analiz.html
4. Молдован О. Щодо реформування спрощеної системи оподаткування, обліку та звітності. Аналітична записка / О. Молдован [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.niss.gov.ua/articles/217>

Сырветник-Царий В. В.

Винницкий институт конструирования одежды и предпринимательства

НАЛОГОВЫЕ ПРЕГРАДЫ РАЗВИТИЯ ПРЕДПРИНИМАТЕЛЬСТВА В УКРАИНЕ

Резюме

Исследованы проблемы налогообложения предпринимательства в Украине. Определено, что, несмотря на проведенные реформы, сложность налогообложения бизнеса заключается в необходимости расходования значительного времени и ресурсов для начисления и уплаты налогов. Предложены основные пути упрощения налогообложения с целью стимулирования развития предпринимательства.

Ключевые слова: предпринимательство, налогообложение, администрирование, налоги, налоговое законодательство.

Syrvetnyk-Tzariy V. V.

Vinnytsya Clothing Design and Entrepreneurship Private Institute

TAX OBSTACLES OF ENTREPRENEURSHIP DEVELOPMENT IN UKRAINE

Summary

The article studies the problems of taxation of entrepreneurship in Ukraine. It is determined that, despite the reforms, the complexity of business taxation is in need of spending considerable time and resources on the calculation and payment of taxes. Proposed main ways of taxation simplifying for the purpose of promoting enterprise development.

Key words: entrepreneurship, taxation, administration, taxes, tax law.

УДК 339.137.2

Ситник Н. С.

Ситник В. Ю.

Львівський національний університет імені Івана Франка

ФОРМУВАННЯ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОЇ СИСТЕМИ СФЕРИ ТОВАРНОГО ОБІГУ НА ОСНОВІ МОДЕРНІЗАЦІЇ

Систематизовано елементи системи конкурентоспроможності сфери товарного обігу України. Розглянуто кількісне оцінювання рівня конкурентоспроможності. Визначено головні завдання вдосконалення організаційно-управлінської підсистеми державної політики посилення конкурентоспроможності сфери товарного обігу на основі модернізації.

Ключові слова: сфера товарного обігу, модернізація, конкурентоспроможність, державне регулювання.

Постановка проблеми. Як свідчить досвід трансформаційного та сучасного посттрансформаційного етапів еволюції економіки України, реалізація головних пріоритетів національного розвитку – зростання економіки та забезпечення високого рівня якості життя населення – потребує ефективної та системної державної

політики, орієнтованої на комплексний просторово-структурний розвиток. Його основою є структурно збалансований інституційно-системний розвиток соціально-економічних систем територій держави, базових видів економічної діяльності та інфраструктурних секторів їх обслуговування.